

Verdibasert refleksjon i planlegging og erfaringslæring

Values-based reflection in planning and experiential learning

Jens Erik Paulsen

Dr. Art, Førsteamanuensis, Politiets høgskolen, Norge

<https://orcid.org/0000-0002-1988-3902>

jens.erik.paulsen@phs.no

Sammendrag

Denne artikkelen argumenterer for bruken av en systematisk verdibasert refleksjon både til beslutningsstøtte i en planleggingsfase og som metode for erfaringslæring. Indirekte kan den også gi beslutningsstøtte i form av mønster-gjenkjenning i travle situasjoner. Metoden er generell og har røtter i bidrag fra flere ulike fagfelter.

Nøkkelord

Profesjonsetikk, verdier, politi, erfaringslæring

Abstract

This article argues for the use of a systematic values-based reflection, both for decision support and as a method of experiential learning. Indirectly, it can also provide in-action decision support through recognition of value structures. The method is rooted in contributions from several different fields.

Keywords

Professional ethics, values, policing, experiential learning

Hvorfor verdibasert refleksjon?

I etterkant av 22. juli 2011 er polititjenesten blitt endret på mange nivåer. På grunnlag av blant annet Politianalysen (NOU 2013: 9) ble en omfattende strukturreform iverksatt, den såkalte «nærpolitireformen» (Prop-61-LS(2014-2015)). Den operative kompetansen er blitt søkt styrket, og normative sider ved politiarbeidet er også satt på dagsordenen, blant annet gjennom Medarbeiderplattformen (Politiet, 2014) og Ethiske retningslinjer (Politidirektoratet, 2018). Kun å sette fokus på verdier skaper neppe endring. Denne artikkelen redegjør for en verdibasert *refleksjonsmetodikk* som kan bidra til å *operasjonalisere* verdiene – i planlegging så vel som i systematisk erfaringslæring. Et av politireformens såkalte effektmål er jo å skape et politi som «deler kunnskap og lærer av erfaringer» i større grad. Justis- og beredskapsdepartementet presiserer dette målet ved å si at «...[k]unnskapsdeling, evaluering og læring skal skje systematisk og være en naturlig del av arbeidsformen i politiet» (JD, 2016).¹ Dette er en erkjent mangel:

1. Se også Hove (2012). Kunnskapsbasering forstås som «systematisk og metodisk innhenting av relevant informasjon og kunnskap som analyseres med formålet å kunne bekjempe tiltak», der det er en forventning «at politiet skal forholde seg aktivt til og anvende andre typer enn sin egen erfaringsbaserte» (NOU 2009: 12).

«Politiet har i dag ikke gode systemer for å lære, utvikle og forbedre virksomheten systematisk. Det finnes mye god kompetanse, mange meget dyktige og kompetente miljøer, men utvalget ser en begrenset grad av systematisk erfaringslæring, analyse og utvikling av beste praksis» (Politianalysen, s. 21).

Både politiloven og politiinstruksen gir allerede verdimesse føringer for politiarbeid, så de sju «verdiene» som ifølge politiets Etske retningslinjer (Politidirektoratet, 2018, s. 1) skal danne basis for at politiet skal kunne «gjøre gode valg hver gang det gjelder», står i en sammenheng. En slik ambisjon krever imidlertid at verdiene gis innhold og faktisk danner basis for handlinger. En verdibasert refleksjonsmetodikk kan bidra til dette – både gjennom å styrke betjentenes moralske dømmekraft i enkeltsaker, samt bidra til utformingen av beste praksiser. Metoden demonstreres her utfra følgende eksempel:

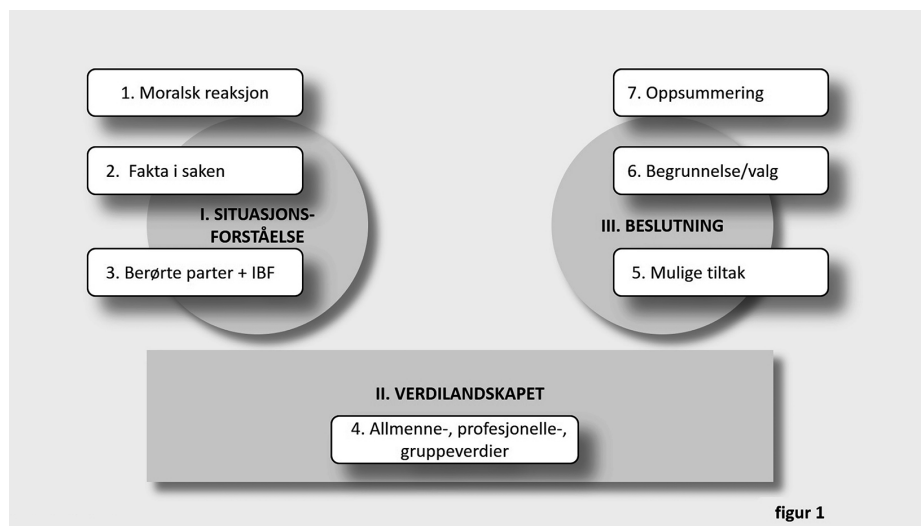
Betjent A og betjent B kjører kveldspatrulje og bestemmer seg for å følge med på trafikken. De kalibrerer måleutstyret og kjører ut av byen. Etter en stund legger de seg på hjul etter en bil som ligger over fartsgrensen. De gjør tre gjennomsnittsmålinger i 80-sonen: den første viser 97 km/t (hvilket gir to prikker i førerkortet), den andre er på 115 km/t (tre prikker) og den siste er på 120 km/t (beslag av førerkort). Patruljen tilkjenner seg med blålys og råkjøreren senker farten og stanser på første egnede sted. Betjentene diskuterer kort seg imellom og bestemmer seg for å velge den høyeste gjennomsnittsmålingen. Når betjent A kommer frem til bilen viser det seg at sjåføren er en nyansatt ved politistasjonen. Betjent A revurderer situasjonen kjapt mens han hilser og sier at «dette gikk litt fort» – han tenker: *det er lite trafikk, sikten er god, veibanen er tørr... dette må være svært pinlig for sjåføren, kanskje har han en god grunn...* «Hvor fort gikk det?», spør sjåføren tilbake. «Vi målte deg til 97 kilometer i timen», svarer betjent A, «men det gikk nok også litt fortere.» Sjåføren legger seg flat, smiler skjevt og sier at dette var kjempeflaut og at han selvsagt vedtar forelegget på stedet. Deretter får han kjøre. Når betjent A kommer tilbake til politibilen humrer betjent B mens hun sier at hun har sjekket registreringsnummeret og bileier: «Jobber ikke han på stasjonen, der er han politikontakten, vel?» Betjent A bekrefter dette og forklarer at jo, det var politikontakten: «ydmuk type, tok absolutt poenget.» Betjent B sier hun er enig i betjent As beslutning om å gå for den laveste målingen.

Dette eksemplet vekker ulike reaksjoner. Noen mener betjent A handler korrekt, andre mener at den milde reaksjonen grenser mot tjenesteforsømmelse. Atter andre ville ha vindet kollegaen videre uten noen reaksjon. Går det an å argumentere overbevisende for en *linje* å legge seg på i slike tilfeller? For reaksjonen bør vel ikke avhenge av humøret til politibetjenten man tilfeldigvis møter (Heivoll, 2018, s. 250)? I det følgende går vi systematisk til verks for å komme frem til en løsning som lar seg begrunne.

Systematisk verdibasert refleksjon

Syvtrinns-modellen som presenteres her har blant annet røtter tilbake til Deweys beslutningsteoretiske refleksjoner (Dewey, 1910, s. 72), bruken av «warrants» hos Toulmin (1958, kap. iii) og Potters (1965) terrorbalanse-dilemmaer. I Norge har helsetjenestens kliniske etikkomiteer anvendt en slik metodikk siden 1990-tallet (Paulsen, Førde & Pedersen, 2011; Ruyter, Førde & Solbakk, 2014). Såkalt «Values-based practice» benyttes innenfor flere fagfelter i England (Loughlin, 2014), og britiske College of Policing (2014) benytter en verdibasert beslutningsmodell. Lignende metoder foreslås i svenske, danske og norske lærebøker (Diderichsen, 2011; Heivoll & Aadland, 2018; Knutsson & Granér, 2001). Varianten som foreslås her er utviklet i undervisning ved Politihøgskolen i Oslo siden 2012. Denne fremhever i større grad verdienes funksjon som basis for tiltak og etikkteoriens rolle i begrunnelsen av handlingsvalg. Trinnene inngår også i en modell snarere enn en ren sekvens. De syv trinnene (1–7) kan sorteres i følgende tre deler (I–III):

- I. *Situasjonsforståelsen*, der man redegjør for: (1.) ens reaksjon på situasjonen, (2.) for fakta i saken, og (3.) de involverte partene og hva man tenker står på spill for disse.
- II. *Verdilandskapet* med (4.), allmenne verdier, yrkesverdier, samt verdier relevante for andre grupper.
- III. *Beslutningsdomenet*, der man på basis av verdilandskapet (5.) utformer mulige tiltak, (6.), velger tiltaket som best lar seg begrunne, og (7.) oppsummerer prosessen. Hele prosessen ser da ut som i *figur 1*.

figur 1

Hvorfor vurdere verdigrunnlaget før tiltak foreslås? Gjør ikke dette at ofte tidskritiske beslutningsprosesser blir tregere? Metoden er selvsagt kontraproduktiv hvis handlingsrommet forsvinner mens man gjør vurderingen, men metoden er i utgangspunktet ment for bruk i planlegging og erfaringslæring, skjønt den utfra *mønstergjennkjennelse* også kan tenkes å ha et bruksområde i tidskritiske, operative sammenhenger. Med øvelse er refleksjonen heller ikke så veldig tidkrevende og burde kunne være del av en mental forberedelse. Nedenfor presenteres ytterligere innvendinger mot metodikken, men la oss først vurdere trafikkeksemplet utfra syvtrinns-modellen.

(1) Reaksjonen

Betjent A fant situasjonen ubehagelig. På forhånd var han jo enig med makker om én løsning, men klarte ikke å holde fast på denne. Å endre mening følte ugreit, men det ville også vært ugreit å holde fast ved den opprinnelige løsningen. Galt uansett altså. Poenget i trinn 1 er å beskrive *hva* man reagerer på og hvorfor – løfte frem den «moralske» reaksjonen i stedet for å undertrykke den.

Hvilke *moralske* reaksjoner finnes? På grunnlag av et omfattende empirisk prosjekt mener Haidt (2012, s. 133) å ha belegg for å si at mennesker har en slags sosial «smaksans» som trigges av seks grunnleggende typer *umoral*,² det vil si atferd som forstyrrer den sosiale orden og forverrer menneskelige relasjoner. Disse er: krenkelse, juks, svik, frekkhet og skamløshet og undertrykkelse. I trinn 1 trenger man ikke å begrense seg til disse, i eksemplet kan det godt være egen *feighet* betjenten reagerer på. Man bør uansett beskrive ens initiale reaksjoner så presist som mulig, og gjerne reflektere over *hvorfor* man føler f.eks. skam, skyldfølelse, eller hat – eventuelt mer positivt ladde følelser som stolthet og kjærlighet.

2. Se <http://YourMorals.org> (besøkt 26.05.17) for mer informasjon.

Etter å ha satt ord på reaksjonene bør man tenke over om disse inngår i et *dilemma*, altså en situasjon der utfallet synes å bli tragisk uansett hvordan man handler, om de skaper en *moralsk utfordring* – der det sannsynligvis finnes gode og mindre gode løsninger – eller om reaksjonen bare utgjør en *fristelse*, altså der man *vet* hva som er riktig, men der det er fristende å gjøre noe annet (Kvalnes, 2012, s. 21). Er det kun en fristelse kan man godt stoppe refleksjonen.

I eksemplet reagerte betjent A først på den risikofylte kjøreatferden. Det var uansvarlig av sjåføren å utsette andre for slik fare. For betjentene er det for så vidt ren rutine å reagere på råkjøring – de trenger ikke å *føle* så mye. Moralsk utfordrende blir situasjonen egentlig ikke før det viser seg at sjåføren er en kollega. Den enkle rettferdighetsmekanismen («hvis du gjør X, så gjør vi Y») kommer i konflikt med lojalitetstanken («som kollegaer støtter vi hverandre»). For betjent A oppleves situasjonen som ubehagelig fordi hensynene kolliderer. Dette kan neppe sies å være et dilemma hvor utfallet blir *tragisk* uansett, men i situasjonen oppleves dette for betjent A som en reell moralsk utfordring mer enn en fristelse.

(2) Fakta i saken

Verdibasert refleksjon bør forholde seg nært til fakta.³ Noen ganger synes fakta å tale for seg selv, men hvis partene på stedet er forvirrede, lite samarbeidsvillige, eller kanskje villeder politiet bevisst, kan det være vanskeligere å vite hva som har skjedd. Det sentrale ved trinn 2 er å etablere fakta så langt det går, for så å identifisere hva man gjerne skulle visst. Her synes fakta ubestridelige. Betjentene har tre gode målinger, ingen uttalte formildende omstendigheter, politiets ansvar for å gripe inn er klart, og en inngripen vil etter alt å dømme gjøre en forskjell. Også manglende fakta bør identifiseres. Kanskje ville kunnskap om sjåførens historikk på tidligere fartsovertredelser gjort en forskjell for betjent A.

(3) Berørte parter

Når fakta er etablert, utvides situasjonsforståelsen ved å liste opp partene i saken og vurdere deres antatte *umiddelbare* interesser, bekymringer og forventninger. I eksemplet er *sjåføren* åpenbart en berørt part. Det er også *betjentene*. Disse er *direkte* involverte i saken. Hva står så på spill for dem? Kanskje hadde sjåføren en grunn til å bryte fartsgrensen, men han formidlet ikke noe slikt til betjent A. Betjenten spurte heller ikke, men antok kanskje at sjåføren var tankeløs eller liker å kjøre fort.

Hva med betjent A selv? Det som først dreide seg om å slå ned på råkjøring, modereres av hans solidaritet med en kollega. Betjent A synes å ha interesse av å finne formildende omstendigheter, særlig ettersom orden i trafikken allerede er blitt gjenopprettet, og at skammen og en mild formell reaksjon anses som tilstrekkelig til å avverge fremtidig råkjøring.

Det finnes også *indirekte* berørte parter her. Sjåførens trafikkatferd høyner utvilsomt risikoen for potensielle *andre trafikanter* (bilister, syklist, gående). Flere indirekte berørte parter kan også tenkes: pårørende til både sjåføren og til andre trafikanter, dyr i veien, etc., men for klarhetens skyld utelates de i refleksjonen her. Det er likevel et poeng å identifisere berørte parter inntil man kommer til et nivå som åpenbart er irrelevant, slik at situasjonsforståelsen blir så *bred* som mulig. Som vi har sett, gis forståelsen også en viss *dybde* ved at man forsøker å danne seg et bilde av hva som *umiddelbart* står på spill for dem. Denne forståelsen er i praksis ofte betjentens rimelige antagelser basert på erfaring eller innlevelse i partenes situasjon, men i den grad det er mulig, bør partene spørres direkte. I eksemplet

3. Jf. «the two feet principle» (Loughlin, 2014).

kunne betjenten bidratt til å klargjøre situasjonen gjennom å ha stilt sjåføren spørsmål. Ved å unnlate å spørre, gir betjent A seg selv større handlingsrom.

Med dette er kartleggingen av situasjonen ferdig: Utfordringen er formulert, fakta stadfestet, og man har også identifisert og gjort seg noen rimelige antagelser om de involverte partene.

(4) «Verdilandskapet»

Med situasjonsforståelse følger ofte straks oppfatninger om mulige tiltak.⁴ Metodikken krever imidlertid at man først setter ord på verdiene man mener en god oppdragsløsning bør uttrykke – skisserer et verdilandskap.⁵ Dette utgjøres ikke av de faktiske umiddelbare interessene fra trinn 3, men snarere av de langsiktige verdiene man mener bør karakterisere en god tjenestehandling.

Verdier tilhører fellesskap, enten det er det store fellesskapet eller mindre sammenslutninger som yrkesgrupper eller trossamfunn det dreier seg om. Verdier, hevder Schwartz (1994, s. 21), er bevisste mål som kan knyttes til individenes biologiske behov, koordinering av sosial interaksjon og forutsetninger for gruppens harmoniske funksjon/overlevelse. Det er de to sistnevnte målene som er relevante i vår sammenheng. Verdiene danner «motvekter» mot atferd som ødelegger sosial interaksjon og gruppetilhørighet og som vi altså reagerer moralsk på. For eksempel aktualiseres verdien *omtanke* når krenkelser skjer; verdien *rettferdighet* holdes opp som argument mot svindel og forskjellsbehandling; *lojalitet* fremmes for å unngå svik fra ens egne, *respekt for autoritet* er viktig for å bekjempe undergravende virksomhet, *prektighet* – en slags integritet – motvirker skamløshet, samt et *frihetsideal* mot undertrykkelse. Folk flest forholder seg til alle disse verdiene, selv om verdienes relative betydning kan variere både blant individer og samfunn imellom. Andre enn de nevnte verdiene har også allmenn appell, for eksempel *ærlighet*, *tillit* og *trygghet*. Verdilandskapet kan slik ha mange nyanser.

I trinn 4 spør vi først etter hvilke verdier en nøytral part ville ment var viktig i trafikk-saken – altså verdier som har bred appell i storsamfunnet.⁶ I trafikkseksemplet synes det rimelig å vektlegge *trygghet* på veiene og at lovbrøyteren fikk som fortjent, altså *rettferdighet*.

Hva så med *politifellesskapets* verdier? Disse bør ikke avvike fra storsamfunnets verdier, men vektleggingen og tolkningene av dem er tilpasset politikulturen og arbeidsoppgavene politiet utfører (Paulsen, 2017). At politikulturen også rommer mer uformelle verdier, kan bidra til å forklare handlinger, men her er ikke årsaksforklaringer målet, men å finne den beste tjenestehandlingen. Fokus ligger derfor på de formelle og åpne verdiene. De sentrale kildene for politiverdier er politiloven og politiinstruksen, tjenestemannsloven og politiets etiske retningslinjer. Ifølge førstnevnte skal politiet «fremme og befeste borgernes *rettssikkerhet*, *trygghet* og alminnelige *velferd* for øvrig» (politiloven § 1), og dessuten «opprett- holde den offentlige *orden* og *sikkerhet*» (politiloven § 2). I samhandlingen med borgerne skal politiet opptre «saklig og upartisk og med *omtanke* for personers integritet» (politiloven § 6). Politiinstruksen understreker også betydningen av *sannferdighet*, *diskresjon*, *måtehold*, *effektivitet* og *tillit*, samt behovet for å respektere menneskerettighetene og individenes *verdighet* (politiinstruksen § 3-5). I tillegg fokuserer politiets etiske retningslinjer på *integritet*, *åpenhet*, *solidaritet*, *habilitet*, *mot* og *helhetsorientering* (Politidirektoratet, 2018). Disse er særlig viktige å betone her, gitt politiets maktposisjon.

4. Se f.eks. Kleinig (1996, s. 82) om *discretion* og også Dreyfus (2004) om ekspertise.

5. Gjøres vurderingen etter endt oppdrag, bør man i første omgang se bort fra valgt tiltak.

6. I etikk-literaturen er slike verdier beskrevet som «fellesverdier» (Bok, 1995), eller som en del av «allmenn-morale» (Gewirth, 1993; Tranøy 1998).

Siden det er en kollega som stanses i vårt eksempel, mener betjent A at *solidaritet* spiller en rolle i situasjonen. *Likebehandlingshensynet* er også viktig for den som håndhever loven. Kan kollegaer og «vanlige» borgere forskjellsbehandles? Å håndtere en verdikonflikt mellom likebehandling og solidaritet synes å kreve *integritet* fra betjentens side. Bør betjent A stå fast på den opprinnelige vurderingen, eller holde linjen som er vanlig i politidistriktet – tross eget ønske om å behandle kollegaen mildt? Kan *rimelighetsvurderinger* avgjøre hvilken av fartsmålingene som bør legges til grunn?

«Åpenhet» trekkes også frem i retningslinjene. I denne saken – som i de fleste andre politioppdrag – bør man kunne fortelle åpent om ens handlingsvalg. I *prinsippet* burde man alltid kunne begrunne ens handling overfor offentligheten, selv om taushetsplikt og taktiske hensyn kan gjøre slik åpenhet problematisk. Kanskje bør betjenten her også vise *omtanke* for sjåføren, som jo tross alt befinner seg i en pinlig situasjon. Nå er det knapt noen krenkelse å bli stoppet når man kjører for fort, men som politi skal man likevel vise respekt for vedkommendes *verdighet*.

Vi har nå skissert verdilandskapet utfra et generelt og et politimessig perspektiv. Tidvis er det viktig at tiltak også tar høyde for andre gruppers særpregede verdier og verdiforståelser (Gule, 2008). Derfor bør politibetjenter ha god forståelse for formelle og uformelle sosiale mekanismer, konkret kriminalkunnskap, etc.,⁷ uten at prinsippet om likebehandling dermed tilsidesettes. Selv om kultur (f.eks. rånekultur) godt kan *forklare* trafikkatferd, så *unnskylder* ikke forklaringen dermed atferden. I vårt eksempel finnes imidlertid neppe noen særkulturelle hensyn.

I denne saken tenker betjent A at en god løsning bør uttrykke både *rettferdighet* og *solidaritet*, i tillegg til egen *integritet* og *omtanke* for sjåførens verdighet. Han tenker også at en nøytral person vil legge vekt på *rettferdighet* i form av «likhet for loven» og dessuten *trygghet* i trafikken. Hvis mange verdier trekkes frem, kan det være vanskelig å finne løsninger som uttrykker samtlige. Derfor bør man prioritere de tre-fire verdiene som synes viktigst i situasjonen. Betjent A beslutter her at *rettferdighet*, *solidaritet*, *trygghet* og *åpenhet* er de fire verdiene som et godt handlingsvalg bør uttrykke. Hans valg av verdikriterier kan diskuteres, men poenget med trinn 4 er uansett å identifisere de verdiene man mener er viktigst, med hensyn på det store fellesskapet, politiet og eventuelt andre grupper.

(5) Forslag til mulige tiltak basert på verdiene

I trinn 5 foreslås så tiltak eller tjenestehandlinger som er hensiktsmessige gitt situasjonen og som uttrykker de valgte verdiene. I en planleggingsfase vil man enten vurdere om handlinger man har gjort i lignende situasjoner er i tråd med verdiene, eller konstruere handlinger utfra verdiene. I en erfaringslæringsfase vurderer man selvsagt om handlingen som faktisk ble utført uttrykker verdiene.

I eksempelet lot betjent A sjåføren slippe med mildeste reaksjon. Gjenspeiler denne handlingen rettferdighet, solidaritet, trygghet og åpenhet? Det synes tvilsomt at handlingen er rettferdig (i form av *upartisk*), med mindre rettferdigheten har flere nivåer, og sjåførens politistatus bør gi privilegier. Handlingen uttrykker utvilsomt «solidaritet» i form av *partiskhet*. Men er handlingen i så fall partisk nok? Hvorfor ikke bare vinke kollegaen videre uten noen reaksjon? Videre må man spørre seg om *trygghet* i trafikken fremmes ved at man benytter den laveste målingen? Det er ikke åpenbart at formelle reaksjoner alltid skaper

7. Spesielle verdier gjelder også andre grupperinger utfra alder, sykdom eller avvik fra flertallskulturen mht. tro eller ideologi. Om spesielle verdier/sårbarheter bør påvirke politiets inngripen er kontroversielt. Likevel er det lett å enes om at f.eks. ungdom bør behandles annerledes enn voksne.

varig økt trygghet. Kan man så ha *åpenhet* omkring den valgte løsningen? En del betjenter vil nok forsvare en slik handling internt, men mange vil nok være ukomfortable med å forsvare den offentlig.

Den utførte handlingen synes derfor i liten grad å uttrykke verdikriteriene. Betjentene utførte tre målinger, så det er ikke vanskelig å forestille seg alternativer. For eksempel kunne betjent A valgt den midterste målingen og i tillegg belært sjåføren om ansvaret politiansatte har som forbilder i samfunnet. En slik reaksjon er ikke *urimelig*, kanskje er den *rettferdig* hvis politiet *alltid* la medianverdien av målinger til grunn. Den formelle reaksjonen ville da være nøytral i forhold til solidaritetshensynet, mens solidariteten snarere uttrykkes gjennom irettesettelsen. Verdiane kan også uttrykkes gjennom *måten* man håndterer sjåføren, ikke bare gjennom *utfallet*. Betjent A kunne mene at sjåføren opptrådte usolidarisk og satte ham i en ubehagelig situasjon ved råkjøringen. Så en midtmåling med skjennepreken kan slik sies både å uttrykke rettferdighet og solidaritet, og kanskje også å øke tryggheten på veien gjennom «skammen» sjåføren påføres. Antagelig er det lettere for betjent A å være åpen og ærlig i offentligheten om denne middels strenge reaksjonen enn den som faktisk ble utført.

Et annet alternativ kunne bestå i å ta utgangspunkt i *rettferdighet* og spørre seg hva som er en riktig respons på fartsovertredelsen. Siste gjennomsnittsmålingen viste jo 120 km/t, inkludert feilmargin. Ingen tungtveiende grunner utfordrer dette faktum. Å legge den høyeste målingen til grunn virker derfor rimelig – og da skal førerkortet inndras. Å være *åpen* i den store offentligheten omkring dette er uproblematisk, men neppe noe man vil skryte av blant kollegaer. *Tryggheten* fremmes slik for en periode siden sjåføren taper førerretten. Spørsmålet er om en slik handling kan fremstå som *solidarisk*? Solidaritet kan som vi har sett, innebære både partiskhet og intern irettesettelse (i et fellesskap holder man også hverandre i ørene). Men betjent A kan også tenke at fartsovertredelsen er for grov og at *solidariteten* gjelder kun overfor betjent B: «Vi var enige om en reaksjon». Slik vil en streng reaksjon kunne sies å være rettferdig, solidarisk, åpen og trygghetsskapende.

Poenget med trinn 5 er å finne handlinger som oppfyller verdikriteriene fra trinn 4. Man kan da konstruere handlinger utfra verdiane, trekke på erfaringer fra lignende situasjoner, eller søke varianter av handlingen som faktisk ble utført. Flere løsninger som oppfyller verdikriteriene kan tenkes her, men her nøyer vi oss med disse to: den *middels strenge* og den *strenge* reaksjonen.

(6) Begrunnet valg

Vi har nå to handlinger som oppfyller verdikriteriene. Hvilken bør velges? Betjent A kan velge den handlingen som synes *enklest* å begrunne utfra verdiane, eller simpelthen den som *føles* best, eller den flertallet i patruljen mener er best. Ved tidsnød er dette helt greit. Å finne den *optimale* løsningen krever at tiltakenes *intensjoner* studeres prinsipielt og deretter deres *konsekvenser*.

Intensjonen bedømmes prinsipielt gjennom å stille fire spørsmål. *Det første spørsmålet er*: Kan man alltid holde denne linjen i lignende saker?⁸ «Linjen» beskriver handlingen i tre ledd der man kort angir (a) hvilken *type* handling man utfører, (b) hva *hensikten* med handlingen er, og (c) *omstendighetene* rundt handlingen. Slik utformer man et slags *prinsipp* for handlingen; man hever den konkrete handlingen opp på et mer allment nivå, som gjør at den kanskje også er overførbar til lignende saker.

8. Dette tilsvarer det kategoriske imperativets universalitetsformulering (Kant, 1983).

I den «middels strenge reaksjonen» er typen handling «å gi mild formell og streng uformell reaksjon ...». Hensikten er «... (for) å balansere rettferdighets og solidaritetshensyn», og omstendighetene (eller gyldighetsområdet) for handlingen er «... hvis en kollega bryter fartsgrensen». Spørsmålet er så om man alltid og overalt kan legge seg på denne linjen. Det er for så vidt innenfor betjentens frie «kan-skjønn» (Rønning, 2017, s. 18), men er det moralsk akseptabelt å legge seg på denne linjen generelt? Undergraver man ikke da lovgivningen politiet skal håndheve? Det er ikke vanskelig å komme med eksempler der denne linjen synes urimelig å følge.

For den strenge reaksjonen kan «linjen» sies å være: «Gi planlagt reaksjon (type) – for å ivareta likebehandlingshensyn og solidaritet til makker (hensikt) – uansett hvem som bryter fartsgrensen (omstendighet)». Dette handlingsprinsippet vil antagelig de fleste mene er enklere å holde enn den forrige. Den synes i hvert fall klart tillatt.

Det andre spørsmålet man stiller er: «Brukes profesjonsmakten til beste for klienten?» Slik sikres at klienten ikke blir et rent middel for at yrkesutøveren skal oppfylle et tilfeldig mål, men at klientens menneskeverd også tas i betraktning.⁹ Dette betyr ikke at nåde alltid skal gå for rett. Å overse lovbrudd kan innebære en umyndiggjøring, en nedvurdering av en persons evne til å ta ansvar (Vogt, 2016). I dette eksemplet ville det dessuten innebære at man overser at andre trafikanter også er politiets «klienter». Hvis hensikten med en mild reaksjon er å bli likt eller skape forventninger om gjentjenester, kan jo sjåføren (klienten) også sies å bli benyttet som et middel for å nå et annet mål. Om det å gi en reprimande innebærer å benytte ens maktposisjon til klientens beste er også tvilsomt. Den middels strenge reaksjonen er derfor ikke uproblematisk i forhold til denne testen, mens den strenge synes lettere å få igjennom – selv om det kan lyde merkelig å påstå at å miste førerretten skulle være til sjåførens beste.

For det tredje: *Tåler handlingen offentlighetens lys?*¹⁰ Dette spørsmålet kalles ofte for «VG-testen» eller offentlighetsprinsippet (Kvalnes, 2012, s. 26). Kan man offentlig si at man alltid reagerer middels strengt overfor kollegaer som bryter lover og bestemmelser? De fleste synes nok at det er enklere å si at reaksjonen blir som bestemt, uansett om fartsovertredelsen gjelder en politimester eller en voldsmann. Politirollen stiller høye krav til nøytralitet. «Åpenhet» er allerede et av verdikriteriene for handlingsforslagene og ovenfor slo vi fast at den middels strenge reaksjonen *kanskje* kunne uttrykke denne verdien, mens den strenge klart oppfyller denne.

Et fjerde spørsmål man bør stille er hvorvidt man har *tilstrekkelig kompetanse/ressurser til å gjennomføre eller ta ansvaret for handlingen*. Sier man at man bør utføre en handling, forutsetter dette at handlingen også *kan* gjennomføres av aktøren(e).¹¹ Man bør ikke forsøke på det umulige. I noen saker vil dette være et viktig moment, men her synes begge forslagene lett gjennomførbare. Kanskje kreves et visst mot for å beslaglegge en kollegas førerkort, men dette burde være godt innenfor rekkevidden for politibetjenter.

Dermed er intensjonen til de to handlingsforslagene vurdert prinsipielt og den strenge reaksjonen synes klart tillatt, mens den middels strenge er noe svekket. I mange tilfeller vil flere av handlingsforslagene være prinsipielt og profesjonelt sett klart akseptable. Denne type begrunnelse er da ikke tilstrekkelig til å foreta et valg.

I så tilfelle bør også *konsekvensene* av de ulike tiltakene som passerer intensjonstesten vurderes. Disse ulike vurderingene kan med fordel sees i sammenheng (Chang, 2004;

9. I Kants formulering er poenget ikke å benytte menneskeligheten i en selv eller andre kun som et middel, men også som et mål i seg selv (Kant, 1983).

10. Dette tilsvarer å kunne offentliggjøre maksimen man legger seg på hos Kant (2002).

11. «Bør impliserer kan» attribueres ofte til Kant, men har også andre røtter.

Nozick, 1974; Scanlon, 1988).¹² I konsekvensvurderingen bør både umiddelbare og langsiktige konsekvenser vurderes, samt også hvilke bivirkninger tiltakene eventuelt skaper. Dette er vurderinger man bør foreta for *alle* de berørte partene, og i den grad mulig bør også sannsynligheten til utfallene bedømmes.¹³

I saker som involverer mange berørte parter og høy grad av usikkerhet, blir ikke konsekvensvurderingenes presisjonsnivå nødvendigvis imponerende. Men denne vurderingen er ikke ment som en rigid «moralsk matematikk». Poenget er å utvide konsekvensperspektivet. Ved å måtte vurdere konsekvensene for både ofre og gjerningspersoner – også i et lengre tidsperspektiv – kompenserer man i noen grad for den slagsiden man intuitivt har for én bestemt part, eller at man kun tenker kortsiktig. Spesielt i tidsnød kan konsekvensvurderinger fort begrenses til å gjelde egen nytte på kort sikt, såkalt «etisk egoisme» (Gamlund, Svendsen & Säätelä, 2016, s. 106). Imidlertid bør en konsekvensvurdering også være noe mer enn en utvidelse av sympatier (Rorty, 1999, s. 83), den bør også innebære at man sammenfatter hensynene slik at man får styrket argumentet for en av valgmulighetene.

I trinn 3 ble patruljen, sjåføren og trafikantene identifisert som de viktigste berørte partene. Kortsiktig ville det nok være enklere for betjent A å gi sjåføren *den middels strenge reaksjonen*. For sjåføren er dette også et mindre onde enn den strenge reaksjonen, selv om det er en belastning å måtte betale boten og eventuelt skamme seg. På lengre sikt virker den middels strenge reaksjonen å være fordelaktig for disse partene, såfremt det styrker vennskapet og genererer gjentjenester. For folk flest spiller dette ingen rolle så lenge praksisen er ukjent.

Konsekvensene synes slik positive, men dette valget har noen åpenbare bivirkninger: En slik *praksis* undergraver lovverket, og hvis gjentjenester forventes, minner dette om korrupsjon. Blir praksisen offentlig kjent, svekkes nok også befolkningens tillit til politiet, noe som kan vanskeliggjøre politiarbeid generelt. Ulykkesrisikoen høynes antagelig også. Totalt sett kan man si at den middels strenge reaksjonen har kortsiktig vinning for to av de involverte, mens konsekvensen for andre trafikanter er nøytral på kort sikt, men kan ha negative konsekvenser på lengre sikt på grunn av forhøyet ulykkesrisiko. Man må også ta i betraktning at det å yte gjentjenester kan oppleves som en byrde hvis det går på ens integritet løs.

På kort sikt har *den strenge reaksjonen* negative konsekvenser både for sjåføren som mister førerretten en periode, og for betjenten som gir denne reaksjonen. På lengre sikt er det ikke sikkert at dette spiller noen rolle for partene, såfremt sjåføren mener seg greit behandlet. For andre trafikanter er det positivt at en råkjører blir tatt ut av trafikken. Ettersom disse er relativt mange, bør deres oppfatning tillegges vekt. Den strenge reaksjonen synes derfor å generere mest mulig «lykke» for flest mulig, og selv om konsekvensene på kort sikt er negative, og de langsiktige konsekvensene er noe usikre, synes den strenge reaksjonen i sum å ha de beste konsekvensene. Denne reaksjonen anbefales derfor.

(7) Sammenfatning

I det siste trinnet oppsummeres resonnementet for å sjekke at delene henger sammen og at tankerekken er fornuftig. Her er et forslag:

«Patruljen stanset en kollega etter tre fartsmålinger over fartsgrensen, og opplevde dette som en konflikt mellom rettferdighet og solidaritet. Saken berører i tillegg til de nevnte parter også øvrige trafikanter og publikum generelt. Rettferdighet, solidaritet, åpenhet og

12. Ved kun å vurdere pliktetisk sett tillatte forslag unngår man kritikken som rettes mot utilitarisme, nemlig at den lar målet hellige midlet.

13. I etikkfaget tilsvarer dette å gjøre en klassisk «handlingsutilitaristisk» vurdering, se f.eks. Troyer (2003).

trygghet ble ansett som verdikriterier. Å gi en reaksjon i henhold til den laveste målingen ble ikke ansett for å ivareta verdiene. Alternativt kunne man gått for den midterste målingen og irettesatt kollegaen, men etter en intensjon- og konsekvensvurdering ble den beste løsningen vurdert til å være å legge høyeste måling til grunn og beslaglegge førerkortet på en saklig og ivaretagende måte. Denne handlingen er rettferdig, solidarisk og trygghetskappende. Det er også uproblematisk å være åpen omkring avgjørelsen».

Sammenhengen mellom de syv stegene er nå tydelig. Dette er ingen fasit, men en foreløpig beste begrunnelse. Andre kan påpeke uteglemte fakta og misforståelser. Kanskje andre verdier burde trekkes inn; kanskje kunne andre handlingsalternativer bedre gjengitt verdiene. Trinn 7 sikrer uansett at det er en helhet i argumentasjonen.

Diskusjon: Fordeler og ulemper ved verdibasert refleksjon

Flere innvendinger kan reises mot verdibasert metodikk. I det følgende drøftes om (1) verdier er egnet som basis for beslutninger, (2) om selve refleksjonsmetodikken er egnet til å fange virkelighetens nyanser, (3) om metoden kan *misbrukes* til å rettferdiggjøre umoralsk atferd og (4) om metoden sementerer uenighet snarere enn å skape erfaringslæring og profesjonalisering.

(1) Verdier som kriterier for beslutninger

Verdier *kan* være problematiske som kriterier for beslutninger. Shortland (2017) påpeker at hvis en enkeltverdi antar en spesiell – nærmest «hellig» – status, blir det vanskelig å finne pragmatiske løsninger. Betjent A kunne f.eks. ment at *solidaritet* overskygget alt, og at kollegaen dermed måtte vinkes videre, mens en paragrafrytter ville insistert på den strengeste reaksjonen, uansett omstendigheter. Hvis én verdi får dominere, blir de øvrige verdiene i høyden instrumentelle i forhold til denne. Sett at omdømme var «hellig» for politiet, ville ærlighet kun vært viktig såfremt det skapte tillit, og tillit er i tur viktig fordi det bedret omdømmet. Det er klart mulig å konstruere verdihierarkier, men i praksis finner ikke slike noen allmenn aksept. Verdier synes for upresise, overlappende og gjensidig avhengige til å la seg ordne slik (Schwartz, 1994, s. 20).

Man kan derfor mene at verdisyn er private og at overordnede verdier kun er slike som beskytter en verdipluralisme – f.eks. *respekt* og *toleranse*. Begrenser man verdidiskusjonen til det Schwartz (1994, s. 22) kaller «universalistiske» verdier – og som utgjør en av elleve typer «motiverende» verdier – blir beslutningsgrunnlaget tynt. Verdier må ha et substansielt innhold som kan diskuteres for å gi basis for beslutninger i et fellesskap, ellers blir verdiene kun vage plussord. I vår sammenheng trengs derfor en bred felles forståelse av verdibegrepet der verdier hverken ses på som absolutte, private eller relativistiske størrelser.

Moralske verdier beskriver kvaliteten til våre handlinger, holdninger og praksiser slik de *faktisk* er (deskriptivt), men også idealer for hvordan «vi» *ønsker* at de skal være (normativt).¹⁴ I metodikken er målet å finne moralsk sett *optimale* oppdragsløsninger. Dette er altså et *normativt* prosjekt, og som vi så i eksempeldiskusjonen vil normative idealer også kunne variere, utfra om det er storsamfunnet eller grupper det fokuseres på.

Fellesskapets verdier uttrykker typisk langsiktige hensyn, slike som Tranøy (1998) kalte «biomoralske» verdier, verdier som kreves for at et samfunn skal være bærekraftig over tid.

14. Bourne og Jenkins (2013) skiller f.eks. mellom de verdiene som «ledelsen» formelt trekker frem (*espoused*), de som ofte tilskrives organisasjonen (*attributed*), de som faktisk deles blant ansatte (*shared*) og de som virker motiverende (*aspirational*).

Slike langsiktige fellesverdier er ikke tilfeldige, men idealer som fellesskapet har maktet å holde i hevd. Disse verdiene danner motvekter mot *umoral* som kan true fellesskapet (krenkelser, juks, svik, etc.). Forståelsen av verdiene kan riktignok variere, men de aller fleste forstår f.eks. hva omtanke, rettferdighet, lojalitet og autoritet dreier seg om. Dessuten henger verdier gjerne sammen. I Norge finner f.eks. Hellevik og Børretzen (1996) at det finnes fire nokså koherente verdier i befolkningen, og Schwartz' modell anskueliggjør de moralske verdienes affinitet til hverandre (Schwartz, 1994, s. 24). I praksis er det altså ikke slik at man velger og vraker i enkeltverdier.

En verdi er ikke et tomt ideal, men bør kunne motivere til handling i sammenhenger der dette passer (Scheffler, 2010, s. 29). Ofte er det følelsesmessige reaksjoner på konkret umoral (trinn 1) snarere enn rasjonell tilslutning til abstrakte idealer (trinn 4) som motiverer til handling. Men disse henger gjerne sammen. I politipraksis aktualiseres fellesverdier som *omsorg* i forbindelse med kroppskrenkelser og ulykker, *rettferdighet* overfor ofre og gjerningspersoner, *lojalitet* overfor makker, *respekt* overfor alle parter (inkludert overordnede), og *prektighet* gjennom forbildefunksjonen politiet utøver. Dessuten finnes det i politiinstruksens verdiføringer i forhold til polititjenestens overordnede mål, forholdet mellom kollegaer og politiets interaksjon med klientene. Moralske verdier anses gjerne for *høyverdige*. Man kan godt innvende at slike er festverdier; verdier som kanskje ikke automatisk motiverer betjenter til dåd. Men som politi *plikter* man å leve opp til verdiene – enten man føler noe eller ikke. Politiet skal uansett ikke dyrke de reaktive følelsene. Betjenten skal f.eks. ikke la seg «provosere ved motstand eller fornærmelser. Uten en rolig opptreden kan han ikke opprettholde sin autoritet og vente nødvendig bistand og støtte fra den besindige del av publikum» (politiinstruksens § 5-2). Man ser her ønsket om at politiet skal ha en avbalansert, høyverdig forbildefunksjon i samspillet med publikum.

De sentrale verdiene er relativt få, men den som benytter metodikken bør ha oversikt over disse, kunnskap om deres innhold, nyanser og sammenhenger – og dessuten være mottakelige for andres verdsett og kultur. Hvis ikke kan enkeltverdier bli for dominerende eller for utydelige, og da fungerer verdier dårlig som basis for en verdibasert vurdering.

(2) Fri vs. tvungen refleksjon

Man kan mene at verdier er hensiktsmessige vurderingskriterier, men fortsatt være skeptisk til *systematikken* som er presentert. Kanskje mener man at erfaringslæringen best skjer ved at nykommere observerer og etterligner de erfarne. Systematisk, kritisk tenkning virker da *fremmedgjørende*: Walzer (1973, s. 169) påpeker f.eks. at folk flest ikke tenker på denne måten. Andre vektlegger at det etiske er noe som oppstår spontant i møtet mellom mennesker (Løgstrup, 1972, s. 42). Etikken representerer fri, inspirert improvisasjon, der partene sammen utforsker moralen – ikke det slavisk å spille «etter noter». Noe vesentlig forsvinner når moralen systematiseres. Systematikken forvrenger i verste fall sunn fornuft. I operativ politisammenheng oppstår dessuten et praktisk problem: grubling kan forsinke inngrep.

At sunn fornuft og magesfølelse er tilstrekkelig på moralens område er et ikke uvanlig standpunkt i politikretser. Men dette overflødiggjør jo ikke behovet for refleksjon. En slik «romantisering» kan spores i politikulturen generelt, der taus, erfaringsbasert kunnskap har høy status (Gundhus, 2013; Sjøtrø & Olsen, 2013), men kunnskap blir neppe god *fordi* den er taus. Snarere bør enhver offentlig maktutøver og portvokter til rettssystemet kunne artikulere kriteriene for sine valg på en etterrettelig måte, overfor seg selv, sine kollegaer, så vel som borgerne for øvrig. Verdibasert vurdering hører først og fremst hjemme i planleggingsfasen og som erfaringslæring: når man forestiller seg hva man skal gjøre eller evaluerer hva man burde ha gjort (Klein, 2009, s. 90). Slik refleksjon er heller ikke perfekt. Men under

kontrollerte forhold kan man kompensere for mange av de feil som refleksjon innebærer, for eksempel ved å trekke inn flere stemmer (Sunstein & Hastie, 2015). Handlekraft uten god dømmekraft er uansett ingen god ting – og verdibasert metodikk utgjør en måte å styrke dømmekraften.

Moralsk dømmekraft *kan* utvilsomt utvikles gjennom etterligning av eksemplariske tjenestehandlinger (Finstad, 2000, s. 162). Men å gjenta eksemplariske handlinger er utilstrekkelig i dynamiske miljøer – de må tilpasses situasjonen, noe som uansett krever refleksjon. Og selv om refleksjon kan legge en demper på effektiviteten, bør *offentlige* maktutøvere være i stand til å begrunne tjenestehandlinger med referanse til noe mer enn uetterrettelig sunn fornuft. Borgerne har krav på forutsigbarhet fra en etat som har som sitt øverste mål å skape trygghet (Politoloven § 1). *Etterrettelighet* (Banks, 2004, s. 151) er selvsagt i moderne demokratier. Åpen, systematisk tenkning omkring verdier kan bidra til dette, gjennom transparens i prosessen der man øker forståelsen for ulike hensyn, balanserer de ulike verdiene og tolker hensynene inn i tjenestehandlinger.

Selvsagt oppstår etisk refleksjon *også* spontant i møte med andre mennesker, men slik spontan, dialogisk refleksjon er kanskje *mer* tidkrevende og er ikke nødvendigvis produktiv eller handlingsorientert slik profesjonsutøvelsen ofte krever (Christoffersen, 2011, s. 66). En forutsetningsfri form for partikularisme forsvares ikke engang av eksponentene for etisk partikularisme (Dancy, 2004). Kanskje er en trinnvis metodikk overflødig for de velbevandede innen etisk dialog. Men hvis hensikten er å utvikle en yrkespraksis der enhver yrkesutøver bør kunne *etterprøve* andres resonnementer, synes det å insistere på de tilfeldige diskusjoners overlegenhet som en form for elitisme. Systematikken som er presentert her bidrar til å gjøre handlingsforslagene tydelige og kritiserbare. Uenighet gjøres dermed saklig, ikke personlig: man kan påpeke *hvorfor* man eventuelt er uenig med noen. Taus kunnskap kan, som Grimen (2008) viser, artikuleres på mange måter. I en yrkesetisk analyse er minstekravet at moralske begrunnelser kan artikuleres med referanse til *verdier*.

(3) Metodikken kan skape falsk etterpåklokskap

En ting er å hevde at systematisk tenkning kan komme i konflikt med ens sunne fornuft. En mer alvorlig anklage er at systematikken aktivt kan benyttes til å rettfærdiggjøre moralsk sett tvilsomme handlinger. Å bortforklare ens feil og rettfærdiggjøre ens handlinger er menneskelig. Men bevisst å «kvalitetssikre» ens forkastelige handlinger som høyverdige er uakseptabelt. Slike falske forklaringer krever at man makter å skru av den indre protesten. Ifølge Braithwaite (1989) er det fem strategier som da typisk benyttes: Man benekter ansvar, benekter at skade har skjedd, benekter offerets uskyldighet, fordømmer kritikerne eller appellerer til et høyere formål. Verdirefleksjonen *kan* nok tenkes benyttet for å bortforklare egne feil, men den eventuelle slagsiden i argumentasjonen blir da i det minste synliggjort. La oss se på Braithwaites momenter opp mot eksemplet. Kan den verdibaserte metodikken f.eks. rettfærdiggjøre at betjent A vinker kollegaen videre uten reaksjon?

Når det gjelder (1) *å benekte eget ansvar*, kan betjent A neppe benekte at det er en politioppgave å reagere overfor råkjøreren. En ansvarsfraskrivelse her må antageligvis vektlegge at det finnes formildende momenter som at det er lite trafikk, tørr veibane og at sjåføren har kompetanse til å kjøre utrykning. Men dette fjerner ikke det faktum at det er politiets ansvar alene å gjøre noe med råkjøring. En «bedre» bortforklaring ligger derfor i (2) *å benekte at ikke å gi noen reaksjon medfører noen skade*, gitt omstendighetene. Da må betjent A i så fall overse sin opprinnelige reaksjon (trinn 1), tilsidesette fakta (fartsmålingene i trinn 2) og overse hensynet til øvrige trafikanter (trinn 3). Verdilandskapet består antakelig kun av lojalitet og et slags rimelighetshensyn, hvilket er en grov forenkling.

I trafikksaken synes det videre uaktuelt å benekte offerets uskyld (3), ettersom det ikke finnes noe offer. Men hvis man forestiller seg andre trafikanter som *potensielle* ofre, ville det virke absurd å si at de fikk takke seg selv hvis de ble skadd på grunn av råkjøreren.

Når det gjelder det å fordømme de som kritiserer en (4), er dette lite aktuelt i vårt eksempel. Men hvis noen hadde kritisert betjent A for å utvise misforstått lojalitet, kunne han fordømt dem for å mangle sans for det samholdet som er nødvendig for å yte adekvat hjelp i kritiske situasjoner. Men en slik påstand lar seg neppe fremme i offentligheten, noe metodikken tvinger en til å forestille seg.

Det siste forsøket på nøytralisering er å vise til et overordnet mål som helliger middelet (5). Betjent A kunne hevde at å overse råkjøringen hadde gode konsekvenser på lengre sikt, eller at den hadde positive bivirkninger. Men disse må da vurderes i forhold til alle berørte parter. Dessuten gjøres den prinsipielle vurdering av intensjonen først. Å vinke vedkommende videre ville neppe passere som allmenn regel. Det ville i det minste være vanskelig å finne et nyansert verdigrunnlag som underbygger denne praksisen.

Gjennom metodisk å skille mellom ikke bare empatisk sensitivitet og rasjonalitet (Russell, 1917), men også kriterier og seleksjon (Sunstein & Hastie, 2015) på en etterrettelig måte, synes metodikken å hemme, ikke fremme, både falsk etterpåklokskap og slagside i planleggingssammenheng. Verdibasert refleksjon er ikke dermed hevet over misbruk, men metodikken tvinger en til å redegjøre for det man mener er ens tolkninger, premisser og slutninger. Hvis andre fritt får tilgang til resonnementet, synliggjøres slike slagsider. Så den etterpåklokskapen som metoden eventuelt måtte fremme, gir snarere grobunn for erfaringslæring.

(4) Uenighet og erfaringslæring

I utgangspunktet styrker fellesskapets erfaringsriksom den metodiske refleksjonen, men fellesskapet kan også skape utfordringer, for eksempel hvis stor grad av gruppetenkning (Sunstein & Hastie, 2015) oppstår eller hvis man ikke finner et felles perspektiv på problemer. I slike tilfeller er det særlig viktig å ha en felles metode som kan bidra til å tydeliggjøre uenigheten.

For eksempel kan betjent C (en utenforstående) medgi at fakta i saken er korrekte nok i trafikkeksemplet – identifikasjonen av de berørte partene likeså. Imidlertid mener hun at problemstillingen og verdiene er misforståtte. Millimeterrettferdighet og solidaritet skal ikke ha fokus, hun reagerer sterkt på betjentenes manglende *årvåkenhet* og *handlekraft*. Joda, etter hvert havner de nok i den utfordringen de beskriver, men: Hvorfor griper de ikke inn ved den første 97 km/t-målingen? Publikums *trygghet* er jo den altoverskyggende verdien i denne saken! At sjåføren får lov til å dra på, øker risikoen betraktelig. Verre, ved å legge seg på hjul uten å tilkjenne seg som politi, bidrar patruljen, ubevisst, til å drive farten opp. Dette er i strid med politiinstruksen § 2-1. Hadde betjentene satt *trygghet* i sentrum hadde de sluppet å diskutere solidaritet.

Betjent C mener altså at resonnementet i eksemplet isolert sett er greit, men at selve *vinklingen* er feilaktig. Ettersom alle trinnene er sårbare for kritikk, også trinn 1, understrekes slik at metodikken ikke gir en fasit, men åpner for saklig diskusjon omkring grunnleggende sider ved eksemplet.

Betjent A og B trenger heller ikke å legge seg flate for betjent Cs kritikk. De kunne utfordret henne om hvor grensen bør gå før man stanser en bil. Hvis alle som kjørte i 85 km/t i 80-sonen alltid skulle stanses, så ville dette fortrenge mye annet politiarbeid. De mener derfor at det snarere er hensiktsmessig å spore en tendens først. Akkurat hvor grensen bør gå er vanskelig å slå fast, men dette bør i det minste diskuteres.

Strukturen i verdilandskapet kan også ha overføringsverdi fra sak til sak, selv om sakene tilsynelatende er forskjellige. Sett at sjåføren i denne saken var et familiemedlem av betjent B som var avhengig av bil for å kunne hente og bringe i barnehagen om morgenen. Burde vedkommende da behandles mildere? Antagelig ikke. Hva hvis det var en yrkessjåfør? Ville den ekstra belastningen for sjåføren (og arbeidsgiver) spille inn i vurderingen? Hvilken rolle spiller eventuell feil på speedometeret? Verdilandskapene er antagelig svært like i alle disse eksemplene. Man trenger da ikke å resonnerer fra bunnen av, men kan støtte seg på likheten i sakene og se etter «relevante» verdimeslige forskjeller, og tolke disses påvirkning på valg av tjenestehandling.

Utsyn

Som vi har sett, synliggjør den verdibaserte refleksjonsmetodikken ens vinkling til saken, ens verdigrunnlag og ens argumentasjon på en måte som gjør beslutningen etterrettelig. Slik bidrar refleksjonsmetoden til erfaringslæring, og poenget med erfaringslæring er ikke bare å få ro med seg selv, men å stå bedre rustet til å møte lignende utfordringer i fremtiden – både i planleggingen av oppdrag, og til en viss grad via mønstergjenkjennelse i operative sammenhenger. Man trenger ikke å finne opp hjulet fra gang til gang – ofte er det nok å ta høyde for nyanser og redegjøre for hvorfor man mener at noe utgjør en moralsk relevant forskjell fra en lignende sak. Ønsker man at erfaringslæringen skal anta en enda mer systematisk form, kan sammendragene av vurderinger (trinn 7) samles i en database.¹⁵ Kodes vurderingene på en hensiktsmessig måte, vil man få en likere praksis på landsbasis, eventuelt innsikt i hvorfor lignende saker bør vurderes ulikt på ulike steder. Slik kan metoden inngå i en moralsk kasuistikk (Jonsen & Toulmin, 1988), og slik kan etikken bidra til å kvalitetssikre politiarbeid, ikke bare isolert for den individuelle betjent, men for hele politietaten. I den grad man oppnår konsensus rundt saker, kan disse benyttes som en «beste praksis» (Hough, 2010). Det krever godt lederskap for å skape og vedlikeholde en slik kunnskapsbase, men slik kan verdibasert refleksjon bidra til å kvalitetssikre og *profesjonalisere* tjenesten.

Referanser

- Banks, S. (2004). *Ethics, accountability and the social professions*. Basingstoke: Palgrave.
- Bok, S. (1995). *Common Values*. Columbia, Missouri: Missouri Press.
- Bourne, H. & Jenkins, M. (2013). Organizational values: A dynamic perspective. *Organization Studies*, 34(4), 495–514. <https://doi.org/10.1177/0170840612467155>
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame and reintegration*. New York: Cambridge University Press.
- Chang, R. (2004). Putting Together Morality and Well-Being. I P. Baumann & M. Betzler (Red.), *Practical Conflicts: New Philosophical Essays* (s. 118–158). Cambridge: Cambridge University Press.
- Christoffersen, S. A. (2011). *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker* (2. utg). Oslo: Universitetsforlaget.
- College of Policing. (2014). *Code of ethics. A Code of Practice for the Principles and Standards of Professional Behaviour for the Policing Profession of England and Wales*. Hentet fra http://www.college.police.uk/What-we-do/Ethics/Documents/Code_of_Ethics.pdf
- Dancy, J. (2004). *Ethics without Principles*. Oxford: Oxford University Press.
- Dewey, J. (1910). *How we think*. Boston, New York, Chicago: D. C. Heath & Co., Publishers.

15. «Ferdaball» har vært et forsøk på å få dette til i Forsvaret (Folkestad & Erstad, 2016). Politiets digitale fagportal KO:DE kunne være et sted for en slik systematisk erfaringsdatabase.

- Diderichsen, A. (2011). *Etik for politifolk*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.
- Dreyfus, S. E. (2004). The Five-Stage Model of Adult Skill Acquisition. *Bulletin of Science Technology & Society*, 24(3), 177–181. <https://doi.org/10.1177/0270467604264992>
- Finstad, L. (2000). *Politiblikket*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Folkestad, E. & Erstad, K. (2016). Operativ erfaringshåndtering i Forsvaret – systematisk praktisert eller fragmentert og frikoblet? (Masteroppgave). UiT, Tromsø.
- Gamlund, E., Svendsen, L. F. H. & Säätelä, S. (2016). *Filosofi for humanister*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gewirth, A. (1993). Common Morality and the Community of Rights. I G. Outka & J. P. Reeder (Red.), *Prospects for a Common Morality* (s. 29–52). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier*, 71–86. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gule, L. (2008). Profesjon og flerkulturalitet. I A. Molander & L. I. Terum (Red.), *Profesjonsstudier*, 233–250. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gundhus, H. I. (2013). Experience or knowledge? : perspectives on new knowledge regimes and control of police professionalism. *Policing: Journal of Policy and practice*, 7(2), 178–194. <https://doi.org/10.1093/police/pas039>
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind : why good people are divided by politics and religion* (1st. utg.). New York: Pantheon Books.
- Heivoll, G. (2018). *Lovens lange arm? En studie av politibetjenters rolle som retts håndhevere i den norske demokratiske rettsstaten*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Heivoll, G. & Aadland, E. (2018). *Profesjonsetikk for politiet*. Oslo: Samlaget.
- Hellevik, O. & Børretzen, O. (1996). *Nordmenn og det gode liv. Norsk Monitor 1985–1995*. Oslo: Univeritetsforlaget.
- Hough, M. (2010). Policing, New Public Management and Legitimacy. I S. Brookes & K. Grint (Red.), *The New Public Leadership Challenge*, 70–84. Hampshire: Palgrave MacMillan.
- Hove, K. (2012). Kompetansebehov hos nytilsatt politi. *Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskap*, 99(1), 77–96.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2016). *Oppdragsdokument til POD – Gjennomføring av Nærpolitireformen*. Oslo.
- Jonsen, A. R. & Toulmin, S. (1988). *The Abuse of Casuistry: A History of Moral Reasoning*. Berkeley: University of California Press.
- Kant, I. (1983). Grunnlegging av moralens metafysikk. I E. Storheim (Red.), *Moral, politikk og historie. Et utvalg fra Kants praktiske filosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kant, I. (2002). *Den evige fred* (Thorleif Dahls Kulturbibliotek, Ø. Skar, Overs.). Oslo: Aschehoug.
- Klein, G. (2009). *Streetlights and Shadows: searching for keys to adaptive decision making*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Kleinig, J. (1996). *The ethics of policing*. Cambridge og New York: Cambridge University Press.
- Knutsson, M. & Granér, R. (2001). *Perspektiv på polisetik*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvalnes, Ø. (2012). *Etikk og samfunnsansvar*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Loughlin, M. (Red.). (2014). *Debates in Values-Based Practice: Arguments For and Against*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Løgstrup, K. E. (1972). *Norm og spontaneitet. Etik og politik mellom teknokrati og diletantokrati*. København: Gyldendal.
- NOU 2009: 12. *Et ansvarlig politi — Åpenhet, kontroll og læring*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltningen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2009-12/id560793/>
- NOU 2013: 9. *Ett politi – rustet til å møte fremtidens utfordringer*. Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltningen.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state, and utopia*. New York: Basic books.
- Paulsen, J. E. (2017). Moralpolitiet. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 52(3), 130–141. <https://doi.org/10.18261>
- Paulsen, J. E., Førde, R. & Pedersen, R. (2011). *Manual for kliniske etikkomiteer og etikk-råd i kommunehelsetjenesten (SME-rapport)*. Oslo: Senter for medisinsk etikk, Institutt for helse og samfunn, Universitetet i Oslo.

- Politidirektoratet. (2018). Etiske retningslinjer for politiet. Oslo: Politiet.
- Politiet. (2014). Medarbeiderplattformen: Ett politi – på jobb for trygghet, lov og orden.
Politidirektoratet. https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_3005.pdf
- Potter, R. B. (1965). The structure of certain American Christian responses to the nuclear dilemma, 1958–1963 (Doctoral thesis). Harvard University.
- Prop-61-LS(2014-2015). Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen – nærpoltireformen). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltningen. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/0f5847ca5bae4b2996b6441423e5ea09/no/pdfs/prp201420150061000dddpdfs.pdf>
- Rorty, R. (1999). Philosophy and Social Hope. London: Penguin Books.
- Russell, B. (1917). Mysticism and Logic and Other Essays. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Ruyter, K. W., Førde, R. & Solbakk, J. H. (2014). Medisinsk og helsefaglig etikk (3. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rønning, H. (2017). Politi og skjønn – En studie av politibetjentes skjønnsutøvelse i ordenstjeneste, sett i lys av rettslige rammer (Ph.d.). UiT, Tromsø. Hentet fra <https://munin.uit.no/handle/10037/11808>
- Scanlon, T. M. (1988). Rights, Goals, and Fairness. I S. Scheffler (Red.), *Consequentialism and its Critics*, 74–92. Oxford: Oxford University Press.
- Scheffler, S. (2010). *Equality and tradition : questions of value in moral and political theory*. New York: Oxford University Press.
- Schwartz, S. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values? *Comparative Sociology*, 50(4), 19–45.
- Shortland, N. D. (2017). *Conflict: Sacred Values, Decision Inertia and the Psychology of Choice in Military Decision-Making*. (Ph.d.). University of Liverpool. Hentet fra <https://livrepository.liverpool.ac.uk/3012852/>
- Sjøtrø, A. & Olsen, P. I. (2013). *Magefølelse som kunnskapsform. En innsatsleders tilnærming til krevende oppdrag* (Master). København: Handelshøjskolen i København. Hentet fra <http://hdl.handle.net/11250/147282>
- Sunstein, C. R. & Hastie, R. (2015). *Wiser : getting beyond groupthink to make groups smarter*. Boston, Massachusetts: Harvard Business Review Press.
- Toulmin, S. (1958). *The uses of arguments* (2. utg.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tranøy, K. E. (1998). *Det åpne sinn : moral og etikk mot et nytt årtusen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Troyer, J. (Red.). (2003). *The Classical Utilitarians: Bentham and Mill*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Vogt, D. C. (2016). Med rett til å bli straffet – om Kant og Hegels teorier om straff som respekt for forbryteren. *Norsk filosofisk tidsskrift*, 51(3–4), 148–162. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2901-2016-03-04-03>
- Walzer, M. (1973). The Problem of Dirty Hands. *Philosophy & Public Affairs*, 2(2), 160–180.